

Přátelé z rozličných břehů

Autor: Zuzana Svobodová

Abstract

Friends from various shores. – An introduction and commentary on the published correspondence between the philosopher Erazim Kohák and the theologian Karel Skalický. They met as participants in a conference on the meaning of Czech and Slovak history held in Switzerland in 1976, both of them exiles at the time, the philosopher and evangelical Erazim Kohák living in the USA and the theologian and catholic Karel Skalický in Rome. Erazim Kohák returned to his homeland soon after the Velvet Revolution in 1989. In 1994, Karel Skalický also returned. Both were professors who wanted to offer the best of their scholarly and teaching profession to students in the emerging democratic society.

Keywords: Erazim Kohák, Karel Skalický, philosophy of history, spirituality, Christianity

Klíčová slova: Erazim Kohák, Karel Skalický, filosofie dějin, spiritualita, křesťanství

(Recenzní článek na publikaci: KOHÁK, Erazim, SKALICKÝ, Karel. *Tvůj in Xto: Vzájemná korespondence z let 1978–2011*. Praha: Torst, 2021. ISBN 978-80-7215-688-7.)

Dva myslitelé, kteří se měli potkat. Tak či onak by mohl čtenář knihy *Tvůj in Xto* nazvat přes vzájemnou korespondenci viděný příběh přátelství dvou nevšedních mužů, kteří se reálně potkali poprvé na konferenci evropské sekce exilové Společnosti pro vědy a umění (SVU) 17. a 18. září 1976 ve švýcarském Interlaken. Konference se týkala filosofie českých a slovenských dějin. Teolog Karel Skalický, žijící tehdy v Římě, byl na ni pozván jako jeden z přednášejících, pronesl příspěvek Prolegomena k budoucí filosofii českých dějin. Filosof Erazim Kohák, žijící tehdy v USA a přednášející na univerzitě v Bostonu, byl tehdy přítomen jen jako účastník.

Byl to on, kdo vnímal v Karlu Skalickém vhodného partnera pro něco na takové konferenci zřejmě dost nečekaného: pro společnou modlitbu. Evangelík Erazim Kohák se dotázal katolíka Karla Skalického, zda by byl ochoten se společně s ním pomodlit. A Karel Skalický s návrhem souhlasil. Takto, návrhem společné modlitby a vzápětí jejím uskutečněním, začalo přátelství filosofa Erazima Koháka a teologa Karla Skalického.

Viděli se tváří v tvář pak už jen několikrát (všechna setkání jsou popsána na s. 296–305), většinou na konferencích, výjimečně ale i v domácím prostředí, přestože se oba po sametové revoluci vrátili z exilu domů a oba působili jako univerzitní profesori na českých univerzitách. Jenže Erazim Kohák v Praze (a částečně ještě do roku 1994 jako řádný profesor Boston University, od 1. 1. 1995 jako emeritní profesor) a Karel Skalický v Českých Budějovicích (od roku 1994). Zato si psali – o naléhavých otázkách a dilematech nejen odborných, ale též osobních.

Kniha jejich dopisů, vydaná roku 2021 v nakladatelství Torst, obsahuje celkem 116 dopisů (od roku 2009 také e-mailů), z nichž je Erazim Kohák autorem 77 dopisů, Karel Skalický je v uvedené sbírce dopisů autorem 39 z nich (celkem se dochovalo v archivu Karla Skalického 130 dopisů s Erazimem Kohákem).¹ Dopisům předchází předmluva z pera Františka Štěcha, teologického žáka Karla Skalického, který věrně navazuje na Skalického tradici dialogu otevřené teologie. K souboru dopisů jsou přiloženy čtyři přílohy, za nimiž následuje editorem zpracovaná časová osa dopisů, dále seznam biblických citací, bibliografie, jmenný a věcný rejstřík a doslov. Editorství se ujal křesťanský teolog a o dvě generace mladší přítel Karla Skalického, Zdeněk Ambrož Eminger.

Čtyři přílohy otevírá smuteční řeč Karla Skalického, pronesená 16. února 2020 při pohřbu Erazima Koháka v pražském kostele sv. Klimenta (Erazim Kohák zemřel 8. února 2020). Karel Skalický ji nazval *Náš vzájemný vztah je mi cosi jako mysterium*. To klíčové, co v ní Karel Skalický dopovídá ze vztahu a z reflexe vztahu obou přátel a z reflexe víry obou těchto křesťanských přátel, je vyjádření víry Erazima Koháka jako víry mužské, kristovské a vyjádření víry Karla Skalického jako víry ženské, mariánské. Názvem smuteční promluvy odkazuje Karel Skalický na Kohákova vlastnoručně připsaná slova k věnování do druhého, rozšířeného a opraveného vydání Kohákovy knihy *Domov a dálava* (2010):²

„Někdy i lidský vztah může být mysterium.“ Karel Skalický se tak přiznává k tomu, že i on vnímal lidský vztah s přítelem Erazimem Kohákem jako mysterium. Zde jde konkrétně o odpověď také na Kohákův dopis z 3. února 2010, v němž Erazim Kohák rozlišil mezi svým reformačním pojetím „víry jako zásadně zjevování Boží v lidském žití“³ a Skalického „pojetím víry jako mystéria“⁴. Dále však Kohák promýšlel mystérium „ne jako popření rozumu, nýbrž jako popření arogance rozumu“⁵. O této aroganci rozumu pak Kohák vyznává, že ji „je třeba popřít ve vědě i ve víře“⁶. V závěru tohoto Kohákova dopisu jasně zaznívá poděkování Karlu Skalickému za vše, co přinesl nového a jiného do myšlení autora knihy *Domov a dálava*. Kohák si byl zřetelně vědom toho, že byl velmi obohacen tímto přátelstvím s katolickým teologem Karlem Skalickým.

Oba si byli vědomi skutečnosti daru jejich vzájemného přátelského vztahu, z něhož, díky otevření se tomuto daru, mohli čerpat oba, každý unikátním způsobem. Tato unikátnost byla o to silnější, oč byl každý z nich tak trochu z rozličného břehu. Do návratu Erazima Koháka do vlasti je i místně dělil Atlantik.

Text druhé přílohy je Skalického reflexí nad společným přátelstvím s Erazimem Kohákem, nazvanou *Erazim Kohák: muž dvou kontinentů a jedné vlasti*. Přináší retrospekci vzájemného vztahu, ale především velmi důležitý závěr, v němž Skalický reflektuje nejen Kohákův, ale i svůj návrat, který byl spojen také s bolestí. Oba se vraceli s radostí, nadšením do práce konečně nejen exilové, ale do práce doma. Ale jak se oba cítili v tomto domově? Vždyť jim oběma byl také velmi cizí, vždyť kromě blízkých, museli nyní spolupracovat

¹ KOHÁK, Erazim, SKALICKÝ, Karel. *Tvůj in Xto: Vzájemná korespondence z let 1978–2011*. Praha: Torst, 2021, s. 391.

² KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filosofía, 2010.

³ KOHÁK, Erazim, SKALICKÝ, Karel, *op. cit.*, s. 270.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

(znovu, stále) také s těmi, kteří jim byli cizí, vzdálení. To je vyznání, které podávají oba – Erazim Kohák ve svých dopisech, Karel Skalický zatím především v této reflexi (vydání této korespondence označil jeho editor „jako předmluvu ke druhému dílu paměti Karla Skalického, v němž bude vzpomínat také na Erazima Koháka“⁷), kde skutečně vyznává, že výtka pohroužení „jen do niterných problémů našeho národního kolektivního vědomí a svědomí“⁸, kterou sice adresoval v recenzi na Kohákovu knihu svému příteli, dopadá ve skutečnosti i na hlavu jeho samého, a tak prosí Boha („Nebe“) za odpuštění.

Třetí přílohu tvoří Skalického recenze na první vydání Kohákovy knihy *Domov a dálava*,⁹ tato recenze vyšla v časopise *Listy* (6/2009).¹⁰ To podstatné, co zde Skalický doplňuje, je vidění počátků českého národa mnohem dříve, než tak učinil v knize Kohák, a také jiné ocenění jádra husitské revoluce, jímž byl dle Skalického „boj za uznání svobody a důstojnosti křesťanského laika v církvi (a tím i ve státě)“¹¹. Dále Skalický rozšiřuje Kohákovu ideu českého národa vyjádřenou „trojlístkem“ (1. osvícenecký ideál lidské svobody a důstojnosti, 2. ideje sociální spravedlnosti, 3. láska k naší zemi, řeči a kulturnímu dědictví) o pět „odstínů“ svobody jako pět revolucí, které charakterizují západní civilizaci.

Dovolím si dodat, že Karel Skalický se věnoval tomuto tématu mnohokrát (například: *Listy* 1/2000 a 2/2000),¹² mimo jiné také ve své knize *Církev v Evropě, Evropa v církvi: teologický vhled do dějin Evropy prismaticem svobody a revoluce*, kterou vydalo v roce 2018 nakladatelství Trinitas.¹³

Poslední, čtvrtou přílohu tvoří Kohákova osobní odpověď Karlu Skalickému na recenzi, která vyšla rovněž v časopise *Listy* (1/2010),¹⁴ zde však je uveřejněn text, který obdržel Karel Skalický od Erazima Koháka ještě před zveřejněním odpovědi v *Listech*. Erazim Kohák ji začíná osobním dopisem, v němž vyznává Karlu Skalickému: „V mém životě jsi nikdy nebyl jen mým přítelem. Vždy jsi pro mě byl a stále jsi také knězem Boha živého, představitelem katolické teologie, katolické církve i tradice. Ty jsi mi otevřel oči pro důležitou část české kulturní totožnosti, která mi s mou racionalistickou evangelickou výchovou byla bytostně cizí...“¹⁵ Zde klíčové je především Kohákovo vysvětlení jeho pojetí víry: „Chápu ji jako radikálně vtělený postoj, jako způsob vnímání člověka a světa a, nezákladněji, jako způsob žití ve světě pod zorným úhlem božím. Je to víra objektivizovaná *in carne*. (...) Víra, jak ji chápu, je lidská odpověď na Boží zjevení.“¹⁶

⁷ *Ibid.*, s. 401.

⁸ *Ibid.*, s. 306.

⁹ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filosofia, 2010.

¹⁰ SKALICKÝ, Karel. Kohákovo zpytování českého národního svědomí aneb Pokus o vytyčení české národní filozofie. *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2009, č. 6, s. 19–30.

¹¹ KOHÁK, Erazim, SKALICKÝ, Karel, *op. cit.*, s. 315n.

¹² SKALICKÝ, Karel. Evropské revoluce druhého tisíciletí. *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2000, č. 1, roč. 30, s. 59–62; TÝŽ. Opojně slovo „svoboda“. *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2000, č. 2, roč. 30, s. 64–66.

¹³ SKALICKÝ, Karel. *Církev v Evropě, Evropa v církvi: teologický vhled do dějin Evropy prismaticem svobody a revoluce*. Svitavy: Trinitas, 2019. K vysvětlení tématu pěti revolučních vln ve druhém tisíciletí dějin církve srov. s. 42, 121 a dále v této knize, k revoluci šesté i další(m) srov. Epilog Romana Míčky tamtéž, od s. 361.

¹⁴ KOHÁK, Erazim. Zamýšlení nad recenzí Karla Skalického. *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2010, č. 1, s. 25–29.

¹⁵ KOHÁK, Erazim, SKALICKÝ, Karel, *op. cit.*, s. 329.

¹⁶ *Ibid.*, s. 333–334.

Kohákovi je jádrem náboženství mystérium, které nemůže rozum pochopit.¹⁷ Jde tu o rozdíl mezi mystériem, tj. tajemstvím a problémem, který se rozum může snažit vyřešit. Tajemství či mystérium (na rozdíl od problému) je však možné pouze nést (prožívat, vnímat...), nikoli řešit, jak často připomínal Gabriel Marcel. Promyšlíme-li dále Kohákovu odpověď Skalickému, zachytíme rozdíl v hodnocení věrouky. Kohák s naléhavostí vyjadřuje: „Daleká je cesta od víry k věrouce, tak daleká jako cesta od Boha k církevní instituci.“¹⁸ Svědectví o zjevení jakožto věrouka není totéž, co zjevení samo. (A není třeba dodávat, že si jistě oba byli vědomi toho, že věrouka není totéž, co církevní instituce.)

Kohák věrouku vidí jako to, co je stavěno mezi člověka a víru. Zde se, domnívá se Kohák, liší od Skalického pohledu na věrouku. Přestože i díky konkrétnímu setkání, při němž Skalický vyjádřil písní svou, jak později sám označil, víru ženskou, mariánskou, a kterou Kohák vnímal pro sebe jako otevírání očí, nových světů, přesto viděl Kohák onu cestu tradice, svědectví víry, věrouku, jako příliš náchylnou k proměně v neživotnou ideologii. To jej vedlo k opatrnosti, s níž vyjadřuje: „Víra je něco, k čemu se lidé potřebují dopracovat sami.“¹⁹ Je si vědom, že takové „dopracování“ se v očích jeho i v očích Karla Skalického bude posuzovat jako dílo Ducha svatého, ale Kohák stále vnímá nebezpečí lidského prostředníka (který se podílí na vzniku věrouky, na lidské tradici, na institucích církví apod.): „To nelze naordinovat. To si lidé potřebují uvědomit sami.“²⁰ Slova zde naznačují, jak je těžké rozlišovat mezi vírou a reflexí víry, jak Kohákova slova nakonec odkazují také na „uvědomění si“, které je již reflexí. Kohák si byl velmi dobře vědom toho, že ani Skalickému nikdy na mysl nepřišlo, že by šlo víru „naordinovat“.

Z textu celé knihy vyznívá velká pokora vůči Zjevení, vůči tajemství víry. Přesto ani ten, který by nad rozdíly mezi vírou a reflexí víry nechtěl přemýšlet, nebude textem knihy zklamán. V rozhovorech totiž jde o přátelské otevírání i další otázek, ostatně ono přátelství začalo hledáním odpovědí na otázku po smyslu českých dějin – Skalického přednáška z Interlakeny vyšla v exilovém časopise *Studie* (č. 55, I/1978).²¹ Jemné odlišnosti ve výpovědích Erazima Koháka a Karla Skalického patří do našich dějin, do dějin našeho národa, ať je chceme vnímat, či nikoliv. Skrze snahu každého z korespondujících vyjádřit upřímně, pravdivě osobní vhléd a nalézt tak pro druhého i pro sebe pravá slova, která může podepsat, může i čtenář vnímat výzvu k hledání vlastního pohledu, který snad opět bude v lecčems unikátní, protože v existenci jedinečný.

Pro čtenáře se vydání dopisů může stát v neposlední řadě ukázkou, jak se přátelé z rozličných břehů potřebují a jak jedinečně vzájemnou otevřeností, která sama už je projevem tajemství (mystéria), mohou oba růst a utvářet dále své jedinečné lidství.

¹⁷ *Ibid.*, s. 334.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*, s. 337.

²⁰ *Ibid.*

²¹ SKALICKÝ, Karel. Prolegomena k budoucí filosofii českých dějin. *Studie*. Křesťanská akademie v Římě, I/1978 (55), s. 23–55.

SEZNAM LITERATURY

KOHÁK, Erazim. Zamýšlení nad recenzí Karla Skalického. *Listy. Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog*, 2010, č. 1, roč. 40, s. 25–29. ISSN 1210-1222.

KOHÁK, Erazim, SKALICKÝ, Karel. *Tvůj in Xto: Vzájemná korespondence z let 1978–2011*. Praha: Torst, 2021. ISBN 978-80-7215-688-7.

SKALICKÝ, Karel. *Církev v Evropě, Evropa v církvi: teologický vhled do dějin Evropy prismatem svobody a revoluce*. Svitavy: Trinitas, 2019. ISBN 978-80-86885-43-8.

SKALICKÝ, Karel. Evropské revoluce druhého tisíciletí. *Listy. Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog*, 2000, č. 1, roč. 30, s. 59–62. ISSN 1210-1222.

SKALICKÝ, Karel. Kohákovo zpytování českého národního svědomí aneb Pokus o vytyčení české národní filozofie. *Listy. Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog*, 2009, č. 6, roč. 39, s. 19–30. ISSN 1210-1222.

SKALICKÝ, Karel. Opojně slovo „svoboda“. *Listy. Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog*, 2000, č. 2, roč. 30, s. 64–66. ISSN 1210-1222.

SKALICKÝ, Karel. Prolegomena k budoucí filozofii českých dějin. *Studie. Křesťanská akademie v Římě*, I/1978 (55), s. 23–55.

(*PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.* vyučuje na 3. lékařské fakultě a Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, na Katedře teologie a filozofie Jaboku – Vyšší odborné školy sociálně pedagogické a teologické a pracuje také jako katechetka. Zabývá se filozofií výchovy, teologií výchovy, etikou, dějinami vzdělávání a zkoumá vztahy náboženské a kulturní vzdělanosti.)